

Teaching History in Schools: Challenges and Solutions from the Perspective of Iranian Publications (1962-1979)

Amir.Karimi

PhD candidate, History department, Law and Social Sciences Faculty, University
of Tabriz

ABSTRACT

Keywords:

Contemporary
Iranian history,
history of
education,
publications,
history
education,
history of
science

amirkarimizanjani
1379@gmail.com

Background and Objectives: During the reign of Mohammad Reza Shah Pahlavi, journals and newspapers served as key tools in public education and training in Iran, and teachers and professors in the field of history and its education published their articles in these journals. **Methods:** In this regard, journals related to teaching history during this period identified the existing problems in the educational system and presented suggested solutions. 29 articles from 11 journals were analyzed between 1951 and 1978. **Findings:** The findings showed that lack of attention to the philosophy of history, lack of planning in developing course content, and lack of expertise among teachers were among the main factors in the failure of teaching history. These problems led to students' disinterest in history lessons and a lack of proper recognition of national identity. The publications also presented solutions for improving history teaching, emphasizing changing attitudes towards history, emphasizing truth-seeking, impartiality, and the use of educational technologies. Suggestions such as teaching history through visualization, organizing scientific visits to museums, and emphasizing real heroes of history were put forward as effective methods for attracting students' attention. **Conclusion:** These findings indicate the need to review educational programs and curriculum content to strengthen national identity and improve history teaching in Iranian schools. It was also clear that the challenges were rooted in society and politics and were not limited to education.

ISSN (Online):2717-2651

DOI:10.48310/rsse.2025.18771.1251

Received: 1403/12/29 Reviewed: 1404/03/23 Accepted: 1404/03/28 PP: 22

Citation (APA): Karimi, A. (2025). Teaching History in Schools: Challenges and Solutions from the Perspective of Iranian Publications (1958-1968) . *Quarterly Journal of Research in Social Studies Education*, 7(2), 67-84.

 <https://doi.org/10.48310/rsse.2025.18771.1251>

تدریس تاریخ در مدارس: چالش و راهکارها از دید نشریات ایران (۱۳۳۰-۱۳۵۷ ش)

امیر کریمی

دانشجوی دکتری، گروه تاریخ، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه تبریز، آذربایجان شرقی، ایران

چکیده

پیشینه و اهداف: در دوره پهلوی دوم، نشریات و روزنامه‌ها به‌عنوان ابزارهای کلیدی در آموزش و تربیت عمومی در ایران عمل کرده و معلمان و اساتید حوزه تاریخ و آموزش آن مقالاتشان را در این نشریات منتشر می‌کردند. هدف از این پژوهش کشف یافته‌ها و مسائل تدریس تاریخ در مدارس ایران در دوره پهلوی دوم است و پرسش اصلی پژوهش بر این مبناست که چالش‌ها و راهکارهای تدریس تاریخ در این دوره بر اساس دیدگاه نشریات چه بوده است؟ **روش‌ها:** در این راستا ۲۹ مورد مقاله از ۱۱ نشریه مرتبط با تدریس تاریخ در بازه زمانی ۱۳۳۰ تا ۱۳۵۷ مورد تحلیل قرار گرفتند. **یافته‌ها:** یافته‌ها نشان دادند که عدم توجه به فلسفه تاریخ، کمبود برنامه‌ریزی در تدوین محتوای درسی و عدم تخصص معلمان، از جمله عوامل اصلی ناکامی تدریس تاریخ بودند. این مشکلات منجر به بی‌علاقگی دانش‌آموزان به درس تاریخ و عدم شناخت صحیح از هویت ملی گردید. همچنین نشریات به ارائه راهکارهایی برای بهبود تدریس تاریخ پرداخته و بر تغییر نگرش به تاریخ، تأکید بر حقیقت‌جویی، بی‌طرفی و استفاده از فناوری‌های آموزشی تأکید کردند. پیشنهادهایی مانند تدریس تاریخ از طریق مجسم‌سازی، برگزاری بازدیدهای علمی از موزه‌ها و تأکید بر قهرمانان واقعی تاریخ به‌عنوان روش‌های مؤثر در جذب توجه دانش‌آموزان مطرح شد. **نتیجه‌گیری:** این یافته‌ها نشان‌دهنده نیاز به بازنگری در برنامه‌های آموزشی و محتوای درسی برای تقویت هویت ملی و بهبود تدریس تاریخ در مدارس ایران بوده و هست. همچنین مشخص شد که چالش‌ها ریشه در اجتماع و سیاست داشته و صرفاً محدود به آموزش نمی‌شد.

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به‌صورت آنلاین استفاده کنید

DOI:

واژه‌های کلیدی:

تاریخ ایران معاصر، تاریخ آموزش و پرورش، نشریات، آموزش تاریخ، تاریخ علم. ۱. نویسنده مسئول

amirkarimizanjan@gmail.com@1379

مقدمه

روزنامه‌ها در ایران معاصر و بخصوص در دوره پهلوی دوم (محمدرضا شاه پهلوی)، نقش بسیار مهمی در آموزش و تربیت عمومی ایفا کرده‌اند (For example: Yaghmaei, 1955). زیرا به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین منابع اطلاعاتی و فرهنگی، امکان دسترسی به اخبار، تحلیل‌ها و مباحث اجتماعی را برای عموم مردم فراهم کرده‌اند. این نشریات به هویت‌سازی نیز پرداخته‌اند که در این میان می‌توان به فروغی در تربیت ملی (Foroughi, 1974)، آموزش و پرورش و رشد ملی (Kianpour, 1960)، آموزش و پرورش: مسئله وراثت (Anonymous author, 1940)، پرورش و تربیت جدید (Asefi, 1976)، پرورش و تربیت فعال (Asefi, 1976)، تعلیم و تربیت خانوادگی (Asefi, 1976) اشاره کرد.

این رسانه‌ها نه تنها به ترویج آگاهی‌های اجتماعی و سیاسی کمک کرده‌اند، بلکه با انتشار مقالات آموزشی و فرهنگی، به ارتقای سطح دانش عمومی و تفکر انتقادی در جامعه پرداخته‌اند. روزنامه‌ها به‌عنوان پل ارتباطی میان نخبگان و عموم مردم، توانسته‌اند مباحث مهمی را در زمینه‌های مختلف از جمله تاریخ، ادبیات و علوم اجتماعی مطرح کنند (Hekmat, 1964; Mir, 1964; Motahari, 1965; Golshan, 1952) و بدین ترتیب، تأثیر بسزایی در شکل‌گیری هویت ملی و فرهنگی ایرانیان داشته باشند. درواقع، روزنامه‌ها به‌عنوان ابزارهای آموزشی و تربیتی، به تقویت روحیه مشارکت اجتماعی و آگاهی‌بخشی در جامعه کمک کرده‌اند؛ اما موضوعی که مورد توجه آن‌ها بوده تدریس تاریخ است که از همان پایه‌گذاری آن بحث‌هایی را ایجاد کرده است. عدم کامیابی آموزش تاریخ که در این مقاله مترادف با تدریس تاریخ در نظر گرفته شده است، دارای ریشه‌های تاریخی هست و متأسفانه در عمده تحقیقات حوزه علوم تربیتی، گذشته پدیده مورد توجه قرار نمی‌گیرد که در این میان راهبرد این تحقیق بررسی پدیده آموزش تاریخ در بعد تاریخ است.

پس برای درک بهتر نحوه تدریس تاریخ در مدارس در دوره پهلوی دوم، نیازمند بررسی نشریات این دوره هستیم. اگرچه اسناد و مدارک موجود، از جمله کتاب‌های درسی و مصوبات شورای عالی فرهنگ و آموزش و پرورش، اطلاعات مفیدی را در اختیار ما قرار می‌دهند (Karimi, 2024)، اما پژوهشگر بر این باور است که نشریات نقش کلیدی در جهت‌دهی به تدریس تاریخ ایفا کرده‌اند. این نشریات نه تنها به انتشار مطالب آموزشی و ترویج ایده‌های خاص پرداخته‌اند، بلکه می‌توانند به‌عنوان منبعی برای تحلیل رویکردهای فرهنگی و سیاسی حاکم بر نظام آموزشی آن زمان مورد استفاده قرار گیرند؛ بنابراین، بررسی دقیق این نشریات می‌تواند به ما کمک کند تا تصویر جامع‌تری از فرآیند تدریس تاریخ و تأثیرات آن بر هویت ملی و فرهنگی دانش‌آموزان در این دوره به دست آوریم.

در این دوره نشریات مهم و تأثیرگذاری منتشرشده‌اند و همچنین معلمان و اساتید برجسته‌ای چون غلامرضا رشید یاسمی، محمدابراهیم باستانی پاریزی، علی اصغر حکمت، بهمن کریمی که هم تاریخدان هستند و هم نقش مهمی در جهت‌دهی آموزش کلان دارند (از جمله نقش فعال در شورای عای فرهنگ و آموزش و پرورش)، اقدام به نگارش مقالاتی در این حوزه نموده‌اند. پس برای شناخت افراد و ایده‌های آن‌ها ناگزیر به تحلیل نشریات این دوره هستیم. همچنین در مورد اهمیت این دوره باید خاطرنشان کرد که دوره پهلوی دوم، دوره‌ای بود که ایران به شدت تحت تأثیر پیشرفت‌های فناوری و جهانی شدن قرار داشت. در این زمان، تحولات چشمگیری در زمینه‌های مختلف از جمله خطوط هوایی، ارتباطات، انرژی اتمی و ماهواره‌ها رخ داد که باعث شد جهان به شکلی کوچک‌تر و به هم پیوسته‌تر به نظر برسد. این دوره به ویژه از نظر آموزشی چالش‌هایی را به همراه داشت، زیرا نیاز به استفاده از فناوری و درک فرهنگ‌ها و مردم مختلف بیش‌ازپیش احساس می‌شد. در این راستا، شناخت و یادگیری درباره کشورهای دیگر برای ارزیابی وضعیت داخلی و یافتن راه‌حل‌هایی برای مشکلات کشور اهمیت زیادی داشت (Nourai, 1975: 52). در این دوره اتفاقات مهمی در عرصه آموزش، همچون: کنگره جهانی پیکار با بی‌سوادی در تهران (Anonymous author, 1965)، سپاه دانش، اجلاس‌های یونسکو (Daneshvar, 1953)، همایش آموزشی رامسر و اجلاس کنگره تاریخ و فرهنگ ایران (Anonymous author, 1972: 171)، رخ داد که نشان از تحول در حوزه تربیت بود. براین‌اساس در وهله اول سؤال اصلی تحقیق بر این امر استوار است که چالش‌ها و راهکارهای تدریس تاریخ در این دوره بر اساس دیدگاه نشریات چه بوده است؟

بیان مسئله

تدریس تاریخ در مدارس ایران بین سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۵۷ ش با چالش‌های متعددی مواجه بوده است که شامل عدم تطابق محتوای آموزشی با نیازهای اجتماعی، کمبود منابع آموزشی مناسب و نارسایی در روش‌های تدریس بود. این چالش‌ها نه تنها بر کیفیت یادگیری دانش‌آموزان تأثیر گذاشته، بلکه موجب نارضایتی تعدادی از معلمان و استادان برجسته تاریخ نیز شده بود. شناسایی و تحلیل این چالش‌ها و ارائه راهکارهای مؤثر از دیدگاه این گروه (معلمان و اساتید)، می‌تواند به بهبود فرآیند تدریس تاریخ و ارتقاء سطح آگاهی تاریخی دانش‌آموزان منجر شود. اما در عین حال، باید توجه کرد که در این دوره تعداد زیادی از چالش‌ها و راهکارها مطرح شده است که هنوز هم متأسفانه جامعه معلمان و دانش‌آموزان ایران از آن رنج می‌برند. آموزش تاریخ در مدارس ایران هم در گذشته و هم در حال، با چالش‌های متعددی مواجه است که ریشه‌های تاریخی عمیقی دارند (Akbari, 2012). یکی از این چالش‌ها، تحریف

یا گزینش اطلاعات تاریخی به منظور تطابق با ایدئولوژی‌های سیاسی و اجتماعی حاکم است، همچنین کمبود منابع آموزشی متنوع و عدم توجه به روش‌های نوین تدریس، باعث کاهش جذابیت و عمق یادگیری تاریخ برای دانش‌آموزان شده است (Chengai, 2010). این مسائل، در کنار ناهماهنگی‌های موجود در برنامه‌های درسی و عدم توجه به تاریخ معاصر و تجربیات فرهنگی متنوع، به تضعیف درک دانش‌آموزان از تاریخ و هویت ملی آنها منجر شده است (Karimi, 1400) که متأسفانه از تاسیس این رشته تا الان نظام آموزشی با این مسائل روبرو است.

نقد پیشینه پژوهش در حوزه تدریس، آموزش و کتب درسی تاریخ نشان می‌دهد که علی‌رغم وجود تحقیقات متعدد، بسیاری از نشریات و نویسندگان در این زمینه به‌طور کامل نادیده گرفته شده‌اند. درحالی‌که آثار مهمی مانند «رویارویی فکری ایران با مدرنیت» از فرزین وحدت و «ملی‌گرایی، تاریخ‌نگاری و شکل‌گیری هویت ملی نوین در ایران» از علی محمد طرفداری به تأثیر آموزش تاریخ پرداخته‌اند، اما این آثار به‌تنهایی نمی‌توانند نمایانگر تمامی ابعاد موضوع باشند. همچنین، رسالات و پایان‌نامه‌های متعددی که به بررسی وضعیت آموزش تاریخ و تأثیر متون درسی بر هویت ملی پرداخته‌اند، نشان‌دهنده غنای این حوزه هستند، اما به نظر می‌رسد که هنوز نیاز به پژوهش‌های جامع‌تری در این زمینه وجود دارد. به‌ویژه، عدم توجه به تأثیرات مستقیم نشریات و مقالات علمی بر روش‌های تدریس و محتوای کتب درسی تاریخ، یک خلأ جدی در ادبیات پژوهشی محسوب می‌شود که می‌تواند به درک بهتر روندهای آموزشی و هویتی در ایران کمک کند.

پیشینه پژوهش و چارچوب نظری

جدول ۱. پیشینه پژوهش

نویسنده	سال	عنوان تحقیق	یافته‌ها
طرق‌داری	۱۳۹۷	ملی‌گرایی، تاریخ‌نگاری و شکل‌گیری هویت ملی نوین در ایران	ی بررسی نقش نشریات در شکل‌گیری هویت ملی و تحولات تاریخی.
اکبری	۱۳۹۸	دولت و فرهنگ در ایران (۱۳۰۴-۱۳۵۷)	ارائه اطلاعات در مورد تأثیر نشریات بر فرهنگ و آموزش تاریخ.
خسرویان و همکاران	۱۳۸۷	ترسیم هویت ملی (ایرانی) در کتاب‌های درسی تاریخ متوسطه از سال ۱۳۴۳-۱۳۸۵	ی بررسی چگونگی شکل‌گیری هویت ملی در متون درسی تاریخ.
عسگرانی و همکاران	۱۳۸۸	روند آموزش تاریخ در نظام تعلیم و تربیت ایران	تحلیل روندهای آموزشی تاریخ در نظام آموزشی ایران.
امیری و همکاران	۱۳۸۹	ترسیم هویت ایرانی در کتاب‌های درسی ادبیات فارسی و تاریخ مقطع متوسطه ایران از سال (۱۳۲۰ تا ۱۳۴۴)	ی بررسی تأثیر متون درسی بر هویت ایرانی.
صامعی و یزدی و همکاران	۱۳۹۰	سیر تحولات آموزش و پرورش ایران در دوره پهلوی دوم	ی بررسی تغییرات آموزشی در دوره پهلوی دوم.
کاظمی و زرومی و همکاران	۱۳۹۲	سیاست‌گذاری هویتی در آموزش رسمی ایران: تحلیل محتوای کتاب‌های علوم اجتماعی مقطع متوسطه دوره پهلوی دوم	ی بررسی سیاست‌های هویتی در آموزش رسمی و تأثیر نشریات.
سیزی و همکاران	۱۳۹۴	آسیب‌شناسی آموزش تاریخ در مدارس ابتدایی و دبیرستان از دارالفنون تا پهلوی دوم	ی بررسی مشکلات و چالش‌های آموزش تاریخ در این دوره.
سلیمانی و همکاران	۱۴۰۰	تأثیرات انقلاب سفید در متون درسی آموزش و پرورش دوره پهلوی	ی بررسی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی انقلاب سفید بر متون درسی، از جمله درس تاریخ.
احمدزاده و خانیانی و همکاران	۱۴۰۱	ی بررسی وضعیت آموزش تاریخ در آموزش و پرورش دوره پهلوی دوم (۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷)	تحلیل وضعیت آموزش تاریخ در این دوره.
کریمی و همکاران	۱۴۰۳	مطالعه تطبیقی کارکردهای آموزش تاریخ در آلمان نازی و ایران دوره رضاشاه	مقایسه کارکردهای آموزشی تاریخ در دو نظام متفاوت و نشریات آن در وهله دوم.

چارچوب نظری این تحقیق بر مبنای تحلیل گفتمان نشریات دوره پهلوی دوم (۱۳۳۰-۱۳۵۷ش) درباره وضعیت تدریس تاریخ در مدارس ایران است و از منظر جامعه‌شناسی آموزش، مطالعات

فرهنگی و تحلیل انتقادی گفتمان، به بررسی ریشه‌های چالش‌های نظام آموزش تاریخ می‌پردازد. در این چارچوب، آموزش تاریخ نه صرفاً به‌مثابه انتقال داده‌های تاریخی، بلکه به‌عنوان سازوکاری هویتی، فرهنگی و سیاسی دیده می‌شود که در فرایند نوسازی دولت پهلوی و سیاست‌گذاری آموزشی آن، نقش کلیدی ایفا می‌کند. از دیدگاه نظریه‌پردازان، مدرسه به‌عنوان دستگاه ایدئولوژیک دولت و عرصه بازتولید سلطه فرهنگی عمل می‌کند و ضعف یا بی‌اعتنایی به تدریس تاریخ می‌تواند بخشی از برنامه کلی بی‌تاریخی و بی‌ریشگی فرهنگی باشد.

نشریات آن دوره، با نگاهی انتقادی به عملکرد معلمان، سیاست‌گذاران و نویسندگان کتاب‌های درسی، مجموعه‌ای از آسیب‌ها را شناسایی کرده‌اند: ضعف در تربیت معلمان متخصص، نگاه ابزارگرایی به تاریخ، سیاست‌گذاری متزلزل، محتواهای کلیشه‌ای و فاقد عمق، و در نهایت بی‌توجهی به روش‌های نوین و فناوری‌های آموزشی. این تحلیل‌ها در چارچوب نظری فوق، نشان می‌دهند که آموزش تاریخ نه‌تنها با چالش‌های ساختاری و نهادی مواجه بوده، بلکه از بحران مشروعیت و معنا در نظام آموزشی آن دوران نیز رنج می‌برد. براین اساس، این تحقیق باتکیه بر خوانش تاریخی - انتقادی متون منتشرشده در نشریات، تلاش می‌کند تا فرایند شکل‌گیری، بازتولید و چالش‌های گفتمان آموزش تاریخ را در پیوند با تحولات سیاسی، فرهنگی و نهادی دولت پهلوی دوم بازشناسی و واکاوی کند.

روش‌شناسی

روش این پژوهش کیفی است و از روش کمی به دلیل عدم دسترسی به تمامی نشریات این دوره اجتناب شد. این روش به ما این امکان را داد که با جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر مانند مگیران، نورمگز و پرتال جامع علوم انسانی، به بررسی و تحلیل محتوای نشریات مختلف بپردازیم. همچنین، مراجعه به آرشیوها و کتابخانه مرکزی تبریز در آذربایجان شرقی به‌عنوان منابع غنی اطلاعاتی، به جمع‌آوری داده‌های تاریخی و فرهنگی کمک کرد. اگرچه روزنامه و هفته‌نامه و ماهنامه و دوهفته‌نامه و سال‌نامه و فصلنامه‌های متعددی در این بازه زمانی منتشرشده است؛ اما این تحقیق تفکیک ارزشی میان آن‌ها قائل نبوده و تأثیر مؤلف بالاتر از خود نشریه در نظر گرفته شده است. برای نمونه افرادی چون غلامرضا رشید یاسمی هم در شورای عالی فرهنگ فعالیت داشته، هم خود نویسنده کتاب‌درسی بوده و هم به انتشار مقالات در نشریات پرداخته‌اند. پس مؤلفان نه‌تنها نویسنده هستند، بلکه خود سیاست‌گذار هستند و ارزش جهت‌دهی در این تحقیق نه لزوماً بر اساس نشریات بلکه بر اساس نویسندگان است.

در این میان باید به مجموعه از آن‌ها مانند «مجله آینده»، «مهر»، «خاطرات وحید»، «دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران»، «سخن»، «بررسی‌های تاریخی»، «شرق»،

«ایران‌شهر»، «کاوه»، «پیام نوین (پیام نو)»، «انجمن فرهنگ ایران باستان»، «آرمان»، «سودمند»، «گوهر»، «تقدم»، «ارتش»، «آرش»، «راه نو در تعلیم و تربیت»، «یادگار»، «بهار»، «ایران آباد»، «خرد و کوشش»، «فرهنگ و زندگی»، «سالنامه کیان»، «فروغ تربیت»، «فروغ»، «آریانا»، «جندی‌شاپور»، «روان‌شناسی و علوم تربیتی (دانشگاه تهران)»، «مکتب مام» اشاره کرد که در تعدادی از مقالاتشان به موضوع تحقیق حاضر پرداخته‌اند؛ اما به تعداد محدودی از آن‌ها و مهم‌ترین آثار منتشرشده اشاره خواهد شد. در این میان ۲۹ مورد مقاله از ۱۱ نشریه مورد تحلیل و بررسی قرار گرفتند که در جدول ۲، ارائه شده است. این فرآیند به ما این امکان را می‌دهد که تأثیر نشریات بر تدریس تاریخ در این دوره را به‌طور جامع و دقیق موردبررسی قرار دهیم.

جدول ۲. نشریات موردبررسی در بازه زمانی ۱۳۳۰-۱۳۵۷

ردیف	نام نشریه	دوره انتشار	تعداد مقالات
۱	یغما	۱۳۵۷-۱۳۲۷	۵
۲	دانشکده ادبیات و علوم انسانی	۱۳۸۷-۱۳۳۲	۴
۳	آموزش و پرورش (تعلیم و تربیت)	۱۳۵۹-۱۳۴۹	۴
۴	بررسی‌های تاریخی	۱۳۵۷-۱۳۴۵	۴
۵	مکتب مام	۱۳۵۸-۱۳۴۸	۳
۶	وحید	۱۳۵۴-۱۳۵۰	۲
۷	فرهنگ و زندگی	۱۳۵۷-۱۳۴۸	۲
۸	مهر	۱۳۴۶-۱۳۱۲	۲
۹	گوهر	۱۳۵۷-۱۳۵۱	۱
۱۰	تاریخ اسلام	۱۳۵۲-۱۳۳۹	۱
۱۱	پیکار	۱۳۳۵-۱۳۳۴	۱

یافته‌ها

آسیب‌شناسی: مشکل «تدریس تاریخ» کجاست؟

معلم درس تاریخ

غروی معلمان تاریخ را مسئول دانسته و از آن‌ها انتقاد می‌کند «تدریس تاریخ یکی از مشکلات بزرگ معلمان عصر ماست، به همان نسبت که بدو امر تدریس تاریخ ساده و آسان به نظر می‌رسد در عمل کار مشکلی است و احتیاج به بررسی و مطالعه و تعمق دارد. برخلاف انتظار تدریس تاریخ فقط با داشتن مقداری معلومات تاریخی امکان‌پذیر نیست، معلمی که بتواند تمام

سؤال‌های شاگردان را جواب بدهد، درس را خوب خلاصه کند و در اختیار شاگردان بگذارد تا شاگردان این خلاصه درس را در آخر کار حفظ کنند و امتحان بدهند، به هیچ وجه یک معلم ایدئال نیست، زیرا تدریس با این رویه معلمان را خسته می‌کند و شاگردان را به درس بی‌علاقه می‌سازد.» (Ghoravi, 1968: 49). رضوانی نیز با او اعلام موافقت می‌کند «گناه ابتدالی که دو درس تاریخ و جغرافیا در دبیرستان‌ها یافته است به نظر یکباره بر گردن، وزارت فرهنگ نیست... بار گناه بر دوش ما دبیران تاریخ و جغرافیا بیشتر سنگینی کند» (Rezvani, 1963: 9)؛ بنابراین از دوره پهلوی دوم تا الان، معلمان تاریخ نقش محوری در آموزش تاریخ دارند، این در حالی است که گویا دوره پهلوی با تلاش سرانش، نتوانسته است این چالش را حل کند.

سلیم نیز همچون غروی و رضوانی می‌نویسد که «اهمیت درس تاریخ و جغرافیا اگر در مراحل آخر نباشد، یکی از دروس ما قبل آخر است و برای تدریس اگر دبیر متخصص نباشد، از دبیران کم‌کار و ضعیف و احياناً گریزپا و گاهی مدیر دروس و حسابدار و دفتردار نیز می‌توان استفاده کرد و چندساعته درس تاریخ و جغرافیا بدان‌ها واگذار نمود. اینان هم عموماً افراد ملایم طبع و مطیع‌اند به آرامی به کلاس درس می‌روند...» (Salim, 1966: 69-70).

سلیم، تأمین معلم متخصص را نیز بررسی می‌کند «در دوره دوم دبیرستان‌ها ظاهراً کادر ورزیده‌تری که اکثر آنان لیسانسه تاریخ و جغرافیا و یا حقوق هستند، عهده‌دار تدریس شده‌اند. اما اینان نیز به علت نبودن کتاب مناسب و کمی وقت و سنگینی کارهای دیگر و از همه مهم‌تر عدم تشویق و تنبیه کمتر، در صدد اصلاح روش خود برآمده و بهتر آن دانسته‌اند که در کلاس وقتی را بگذرانند و تکلیف‌ها را کم کنند... شاید از بین این گروه تعداد بسیار کمی باشند که با رغبت به کار خویش ادامه می‌دهند و از تمام امکانات برای تدریس و برای بهتر نتیجه‌گیری استفاده کرده و می‌کنند. خود اینان نیز کلاس را بر هر کار دیگر، حتی با عنوان و پرطمطراق باشد، ترجیح می‌دهند. آنها مطالعه، تحقیق و بالابردن سطح معلومات خود را به همراهی تعلیم و ارشاد دانش‌آموزان خود بهتر از هر کار می‌دانند.» (Salim, 1966: 70). پس معلمان تاریخ بالقوه یکی از چالش‌های آموزش تاریخ هستند، اما در عین اجراشدن راهبردهای حکومت پهلوی در تأمین کادر متخصص باز مسئله معلمان تاریخ حل نشده باقی مانده و تا الان ادامه داشته است.

سیاست‌گذاری

سلیم به شورای عالی فرهنگ نیز ایراداتی وارد می‌کند «از کلاس سوم ابتدائی تا سال ششم متوسطه مسائلی بیش‌وکم از تاریخ ایران و جهان در برنامه شورای عالی فرهنگ گنجانده شده که در کلاس‌های سوم و چهارم جزء قرائت فارسی و در کلاس‌های دیگر به‌عنوان درس مستقلی آموخته می‌شود؛ سخن راقم این سطور فعلاً در باب نوع مطالب تعیین‌شده نیست که معلوم کند تا چه حد با سن و معلومات و ذوق و محیط و مقتضای حال نوآموز و دانش‌آموز مناسب دارد» (Salim, 1966: 66). همچنین، عدم اعزام دانشجویان برای تحصیل در رشته تاریخ به خارج از کشور در دوره پهلوی، نشانه‌ای از غفلت نسبت به اهمیت این رشته در نظام آموزشی آن زمان است. تغییر در رویکردهای آموزشی، از جمله قرار دادن درس تاریخ در زمره دروس شفاهی و وقفه در آموزش تاریخ، نشان‌دهنده نوسانات در اولویت‌های آموزشی و عدم ثبات در سیاست‌های آموزشی است. اما گنجاندن «تاریخ حقوق» و «تاریخ ایران» در برنامه تحصیلات دانشکده افسری شهربانی، اهمیت تاریخ را در تحلیل مسائل حقوقی و اجتماعی تأکید می‌کند (Karimi, 2024). اگرچه زحمات زیادی توسط مسئولان آموزشی در تاریخ صورت پذیرفت؛ اما هنوز هم خلأهای سیاست‌گذاری برای توسعه آموزش تاریخ در کشورمان با چالش‌های این‌چنینی مواجه است.

کتاب‌درسی تاریخ

کتاب‌های درسی تاریخ نیز با انتقادات متعددی از سوی نویسندگان نشریات مواجه شده‌اند. این انتقادات به محتوای نامتناسب و عدم دقت در نگارش این کتب اشاره دارد که عمدتاً به شرح حال پادشاهان و جنگ‌ها محدود شده و فاقد ارزش تاریخی هستند. این وضعیت کار دبیران تاریخ را دشوار کرده و موجب بی‌زاری دانش‌آموزان از این درس شده بود (Salim, 1966: 70). بر اساس اجلاس یونسکو ایراداتی به تدوین تاریخ ایران را مطرح می‌شود که شامل تعصب ملی، عدم توجه به تمدن‌های غیراروپایی و کمبود توجه به سیر مذهبی بشر بود (Yar Shater, 1951: 55). غروی در دیدگاه‌های خود به این نکته اشاره می‌کند که درس تاریخ برای بسیاری از دانش‌آموزان خسته‌کننده و بی‌فایده تلقی می‌شود و این نگرش در سال‌های اخیر تقویت شده است، به‌طوری‌که ساعات تدریس این درس کاهش‌یافته بود (Ghoravi, 1964: 25). او همچنین به عقیده برخی تحصیل‌کرده‌ها و روشنفکران اشاره می‌کند که تاریخ را در مقایسه با علوم جدید بی‌فایده می‌دانند و معتقدند که بهتر است زمان صرف یادگیری علوم مفیدتر شود. وی این

نگرش را به چالش می کشد و می پرسد که در شرایطی که ما خود پایه گذار تمدن صنعتی نیستیم، چه باید کرد و آیا آن ها که پایه گذار این تمدن هستند، خود چه می کنند.

منشا های ضعف در تدریس تاریخ

کتاب
درسی

معلم

وزارت
فرهنگ

برنامه
درسی

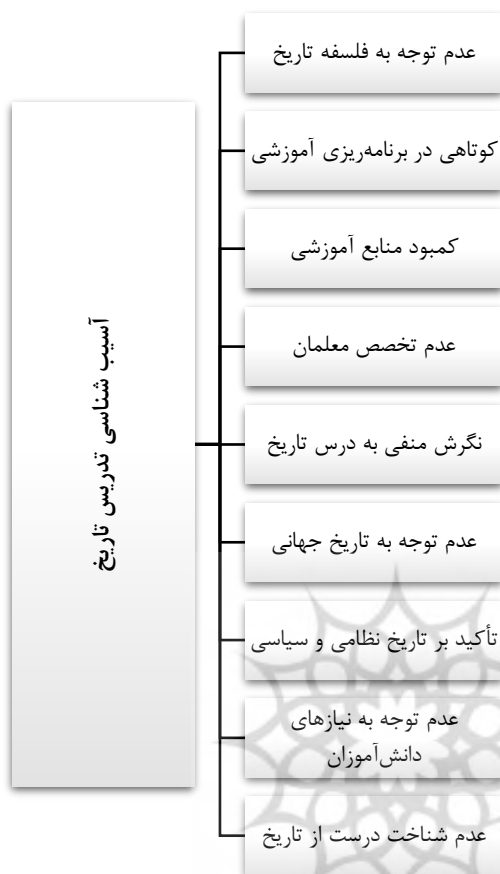
فرهنگ
عمومی

دانش آموز

فناوری
آموزشی

شکل ۱. آسیب شناسی تدریس تاریخ در مدارس در دوره پهلوی دوم

پس به طور خلاصه، مشکل تدریس تاریخ در مدارس ایران در دوره پهلوی دوم به چندین عامل اساسی برمی گردد که به وضوح در نظرات کارشناسان و پژوهشگران این حوزه نمایان است. رضوانی به وضعیت نامناسب تدریس تاریخ و جغرافیا در دبیرستان ها اشاره می کند و باستانی پاریزی نیز بر عدم توجه به فلسفه تاریخ و اهمیت آن در تعیین خط مشی های سیاسی تأکید می کند. این غفلت از تاریخ به ویژه در نظام آموزشی و فرهنگی کشور، منجر به عدم شناخت صحیح از هویت ملی و تاریخی شده است. باستانی پاریزی همچنین به کمبود برنامه ریزی و غفلت در تدوین محتوای درسی اشاره می کند و می گوید که در وزارت آموزش و پرورش، درس تاریخ تنها یک نمره دارد (منظور ضریب درس است) و این امر باعث بی توجهی به این درس مهم شده است. علاوه بر این، معلمان تاریخ به دلیل عدم تخصص و کمبود منابع آموزشی، قادر به تدریس مؤثر این درس نیستند و این موضوع باعث خستگی و بی علاقه گی دانش آموزان به تاریخ می شود. سلیم و غروی نیز به این نکته اشاره می کنند که تاریخ به عنوان یک درس خسته کننده و بی فایده تلقی می شود و این نگرش در میان تحصیل کردگان و روشنفکران نیز ریشه دوانده است. در نهایت، عدم توجه به تاریخ جهانی و محدودیت های موجود در محتوای درسی، به ناکامی در تدریس تاریخ و شکل گیری هویت ملی منجر شده است. این عوامل در کنار یکدیگر، تصویر روشنی از چالش های موجود در تدریس تاریخ در این دوره ارائه می دهند و ضرورت بازنگری در برنامه های آموزشی و محتوای درسی را نمایان می سازند.

شکل ۲. آسیب شناسی تدریس تاریخ در مدارس در دوره پهلوی دوم توسط نشریات

ارائه راهکار: برای «تدریس تاریخ» چه باید کرد؟

در این بخش نیز معلمان و اساتید تاریخ برای حل مشکلات تدریس تاریخ در مدارس ایران پیشنهادهایی را ارائه می کنند که هر یک بخشی از مشکلات تدریس تاریخ را مورد توجه قرار داده اند. رضوانی دو پیشنهاد ارائه می کند که «یکی از دو کار باید انجام شود یا باید دو درس تاریخ و جغرافیا را از برنامه دبیرستان ها حذف کنیم و به تعلیم تعلیمات مدنی که درس زندگی روزمره است اکتفا کنیم یا ارج و بهای بیشتری برای آن قائل شویم» (Rezvani, 1963: 10-11). در این بخش راهکارها در دو بخش اصلاح نگرش تاریخ و اصلاح ساختار آموزش تاریخ معطوف شده است.

اصلاح نگرش تاریخی

یکی از راهبردهای مهم در تدریس تاریخ، تغییر نگرش به تاریخ عمومی و کتاب‌های درسی با تأکید بر حقیقت‌جویی، بی‌طرفی و واقع‌بینی است. این رویکرد می‌تواند به کاهش تعصبات و کینه‌توزی‌های تاریخی و در نتیجه، افزایش تفاهم و همکاری میان ملت‌ها کمک کند (Yar Shater, 1951: 49). Shater (1951: 49) حکمت در تحلیل تاریخی تأکید می‌کند که باید از قضاوت‌های سطحی پرهیز کرده و به عوامل اجتماعی و فرهنگی در شکل‌گیری وقایع تاریخی توجه کرد؛ مانند دلایل واقعی فتح مدائن یا پیروزی‌های ناپلئون. (Hekmat, 1973: 509)

راهبرد دیگر، تمرکز بر تاریخ صلح به جای تاریخ جنگ است. معلمان باید نوجوانان را با تاریخی عاری از تعصب و کینه آشنا کنند و آن‌ها را به روحیه برادری و عدالت تربیت نمایند. (Hekmat, 1973: 511) در آموزش تاریخ، لازم است ابتدا به تاریخ مسائل ملموس روزمره مانند غذا، لباس، خانه و ابزار پرداخته شود، سپس به تاریخ محلی، ملی و در نهایت تاریخ عمومی (Yar Shater, 1951: 51). در مدارس متوسطه نیز باید تاریخ‌تمدن، موضوعات روز سیاسی و اقتصادی، و زندگی افراد اثرگذار مورد توجه قرار گیرد تا حس استدلال و انتقاد دانش‌آموزان تقویت شود. (Yar Shater, 1951: 52)

برای تحریک حس کنجکاوی دانش‌آموز، بررسی علل تحولات تاریخی و آثار حوادث اجتماعی اهمیت دارد؛ این امر قدرت قضاوت و تفکر عمیق را در آن‌ها رشد می‌دهد (Salim, 1966: 71). در معرفی قهرمانان، باید افراد خادم بشر مانند پاستور، کنفوسیوس، گاندی و سقراط مورد تأکید قرار گیرند تا مفاهیمی چون آزادی، مساوات و صلح ترویج یابد (Yar Shater, 1951: 52). Shater (1951: 52) ایجاد ارتباط منطقی بین شخصیت‌ها و وقایع تاریخی در آموزش تاریخ ضروری است؛ چراکه عدم ارتباط زمانی و معنایی بین مطالب درسی منجر به درک سطحی دانش‌آموزان می‌شود. (Salim, 1966: 67) در نهایت، این رویکرد جدید به تاریخ با نفی تعصب و تأکید بر همکاری، دانش‌آموزان را برای مواجهه با چالش‌های اجتماعی آماده کرده و درک آن‌ها از ضرورت فداکاری، گذشت، و هم‌زیستی مسالمت‌آمیز را تقویت می‌کند (Ghoravi, 1964: 29).

اصلاح ساختار آموزش درس تاریخ

در بحث آموزش تاریخ، معلم، وسایل آموزشی و کتاب‌درسی تأثیر به سزایی دارند و اصلاح آن‌ها یک قدم روبه جلو محسوب می‌شود. یار شاطر ارائه تاریخ به کودکان را نمونه‌ای از گذر تاریخ‌نویسی درسی سنتی می‌داند. یکی از وسایل شیرین کردن و آسان نمودن درس تاریخ برای کودکان، مجسم ساختن زندگی آن‌ها در کشورهای مختلف و در ادوار مختلف است. این روش نه تنها رغبت کودکان را جلب می‌کند، بلکه مسائل دیگری را نیز می‌توان از این طریق به آن‌ها

آموخت. در برخی از کشورها، مانند ایالات متحده آمریکا، کتاب‌هایی به این منظور منتشر شده است. (Yar Shater, 1951: 51)

به نظر می‌رسد که تدریس تاریخ ایران با چالش‌های کمتری نسبت به تاریخ جهان همراه است. در تدریس تاریخ ایران بعد از اسلام، کار معلم آسان‌تر است، زیرا نام صدها شاعر و نویسنده از عصر سامانی، غزنوی و سلجوقی با آثار ارزنده‌ای که از آن‌ها باقی‌مانده، می‌تواند نشان‌دهنده اوضاع و احوال آن زمان‌ها باشد. آثار درخشان و بارز عصر صفوی و مساجد و مدارس دوره قاجاریه در گوشه و کنار کشور، شواهد بارز اقدامات بنیان‌گذار بزرگ عصر پهلوی اول هستند. این موارد درس تاریخ را جالب و متنوع می‌سازند و رغبتی در نوآموزان ایجاد می‌کنند که نتایج شگرفی از آن به دست می‌آید. در حقیقت، بدین ترتیب معلم تاریخ رستاخیزی از گذشته ایران به وجود می‌آورد که از اهمیت فراوانی برخوردار است (Salim, 1966: 68-69). پس از توجه و بررسی شیوه‌های تدریس و اصلاح ساختارهای آموزشی، حال نوبت به فناوری آموزشی می‌رسد.

یکی از راه‌های بسیار ارزان و مناسب تهیه مواد آموزشی برای کمک به آموزش تاریخ، فیلم استریپ‌های آموزشی است. معرفی فیلم استریپ و ذکر محسنات و معایب آن در فصل مخصوص خود بیان شده است. با بررسی تاریخ مفصل ایران دو هزار و پانصدساله، می‌توان نتیجه گرفت که از شروع تاریخ تا عصر حاضر را می‌توان در قالب عناوینی که هر یک مشخص و نمودار یک فیلم استریپ هستند، به معرض دید دانش‌آموزان قرارداد. (Ghoravi, 1968: 50) در دهه پایانی حکومت پهلوی دوم، توجه به فناوری آموزشی مورد توجه زیادی توسط متفکران و نشریات قرار گرفت. (Homayunfar, 1973; Mozamemi, 1973)

از روش‌های اصلاح تدریس تاریخ، بهره‌گیری از بازدید است. شناسایی زمانی و مکانی کشور و جهان برای افراد تحصیل کرده ضروری است و باید جوانان را به نحوی از گذشته کشورشان مطلع ساخت. برای رسیدن به این هدف، کارشناسان تعلیم و تربیت به انواع وسایل متوسل می‌شوند و تدابیر خاصی اتخاذ می‌کنند. برای تدریس علوم اجتماعی، بهترین و مهم‌ترین راه بهتر ساختن آموزش، تأسیس موزه‌ها و نمایشگاه‌ها و ترتیب دادن گردش علمی و بررسی محیط است. (Ghoravi, 1968: 50)

اساتید تاریخ بر اهمیت استفاده از موزه‌ها، وسایل سمعی و بصری و روش‌های فعال تدریس در آموزش تاریخ تأکید کردند تا شوق و غرور دانش‌آموزان را افزایش دهند و آن‌ها را با شخصیت‌های تاریخی و اقدامات مهم آن‌ها آشنا کنند. سلیم در این راستا می‌نویسد که در تهران با تماشای موزه ایران باستان و در برخی از شهرستان‌ها با بازدید از آثار مکشوفه و ساختمان‌های تاریخی، شوق و غروری در نوآموزان ایجاد می‌شود. همچنین، با ارائه تابلوهایی از

آثار باستانی و خواندن داستان‌هایی از شاهنامه و نظایر آن، اثرات مطلوبی در روحیه شاگردان به وجود می‌آید. در این کلاس‌ها، هدف از آموزش تاریخ آشنایی مختصری با اسامی شاهنشاهان بزرگ و اشاره‌ای به اقدامات بسیار مهم آنان است و استفاده از وسایل سمعی و بصری تا حد ممکن کافی است. (Salim, 1966: 67-68)

محصل باید با موزه‌ها و وسایل مختلف سمعی و بصری و عملی که در تدریس تاریخ باید مورد استفاده معلم قرار گیرد، آشنا شود. تصاویر، نقشه‌ها، فیلم‌ها، پروژکتورها، نقشه‌های گرافیکی، سفرهای علمی و امثال این‌ها می‌توانند در اصلاح تدریس تاریخ مفید باشند. همچنین، بکار بردن روش‌های جدید که مبتنی بر شرکت خود شاگردان در درس و بحث است، از قبیل نمایش مطالب تاریخی، مناظرات تاریخی، تهیه البسه یا تزیینات تاریخی و نقش تصاویر، توصیه می‌شود. نمونه‌های کاملی از این‌گونه روش‌های تدریس در گزارش یونسکو تحت عنوان سفارش‌هایی درباره تدریس تاریخ مندرج است. (Yar Shater, 1330: 52)

دیدن آثار باستانی کمک مهمی به فهم مسائل تاریخی می‌کند و نمایشنامه‌های تاریخی کوچک وسیله‌ای بسیار جالب برای درک آداب و رسوم، دین و آئین و نوع زندگی ایرانیان در دوره‌های گذشته است. همچنین، نشریات و آثار منتشره وزارت فرهنگ و هنر و سازمان جلب سیاحان، فیلم‌ها و نمایشنامه‌های تاریخی و برخی از داستان‌ها و نمایشنامه‌هایی که در رادیو و تلویزیون اجرا می‌شوند، هر کدام به نحوی می‌توانند مکمل کار معلم علاقه‌مند به تاریخ باشند. (Salim, 1951: 68)

با وجود راهبردهای متنوع و نوآورانه‌ای که در نظام آموزش تاریخ در دوره پهلوی دوم مطرح شده بود، به نظر می‌رسد که این نظام نتوانسته است به طور مؤثر آموزش تاریخ را مدیریت کند. یکی از چالش‌های اصلی، عدم هماهنگی بین روش‌های تدریس و محتوای آموزشی بود. اگرچه معلمان و متفکران بر اهمیت استفاده از وسایل سمعی و بصری، موزه‌ها و روش‌های فعال تدریس تأکید کردند، اما در عمل، بسیاری از این ابزارها به طور کامل در کلاس‌های درس به کار گرفته نمی‌شدند. به علاوه، با وجود تأکید بر مجسم کردن زندگی تاریخی و استفاده از فیلم‌های آموزشی، هنوز هم بسیاری از معلمان به روش‌های سنتی و حفظ کردن اطلاعات متکی بودند که این امر مانع از ایجاد انگیزه و شوق در دانش‌آموزان می‌شد.

علاوه بر این، در حالی که تاریخ ایران به دلیل غنای فرهنگی و تاریخی خود می‌تواند جذابیت بیشتری برای دانش‌آموزان داشته باشد، اما عدم توجه به تنوع و عمق این تاریخ در برنامه‌های درسی، باعث می‌شد که دانش‌آموزان تنها با جنبه‌های سطحی و کلیشه‌ای تاریخ آشنا شوند. همچنین، عدم برقراری ارتباط منطقی و زمانی بین شخصیت‌ها و وقایع تاریخی، موجب می‌شد که دانش‌آموزان نتوانند درک عمیقی از تحولات تاریخی و تأثیرات آن‌ها بر جامعه داشته باشند.

در نهایت، با وجود تأسیس موزه‌ها و نمایشگاه‌ها به‌عنوان یکی از راه‌های مؤثر در آموزش تاریخ، عدم دسترسی کافی به این منابع و همچنین کمبود برنامه‌ریزی‌های مناسب برای بازدیدهای علمی، مانع از آن می‌شد که دانش‌آموزان به‌طور کامل از این امکانات بهره‌برداری کنند؛ بنابراین، برای بهبود آموزش تاریخ در این دوره، نیاز به یک رویکرد جامع و یکپارچه وجود داشت که شامل به‌کارگیری فناوری‌های نوین، تقویت مهارت‌های تدریس معلمان و ایجاد ارتباط منطقی بین محتوای آموزشی و زندگی واقعی دانش‌آموزان باشد.

شکل ۳. ارائه راهکار تدریس تاریخ در مدارس در دوره پهلوی دوم توسط نشریات

بحث

تدریس تاریخ در مدارس ایران در دوره پهلوی دوم با چالش‌های متعددی مواجه بوده است که به‌وضوح در نظرات کارشناسان و پژوهشگران این حوزه نمایان است. رضوانی به وضعیت نامناسب تدریس تاریخ و جغرافیا در دبیرستان‌ها اشاره می‌کند و باستانی پاریزی نیز بر عدم توجه به فلسفه تاریخ و اهمیت آن در تعیین خط‌مشی‌های سیاسی تأکید می‌کند. این غفلت از تاریخ، به‌ویژه در نظام آموزشی و فرهنگی کشور، منجر به عدم شناخت صحیح از هویت ملی و تاریخی شده است. باستانی پاریزی همچنین به کمبود برنامه‌ریزی و غفلت در تدوین محتوای درسی اشاره می‌کند و می‌گوید که در وزارت آموزش و پرورش، درس تاریخ تنها یک نمره دارد و این امر باعث بی‌توجهی به این درس مهم شده است. علاوه بر این، معلمان تاریخ به دلیل عدم تخصص و کمبود منابع آموزشی، قادر به تدریس مؤثر این درس نیستند و این موضوع باعث خستگی و بی‌علاقگی دانش‌آموزان به تاریخ می‌شود. سلیم و غروی نیز به این نکته اشاره می‌کنند که تاریخ به‌عنوان یک درس خسته‌کننده و بی‌فایده تلقی می‌شود و این نگرش در میان تحصیل‌کردگان و روشنفکران نیز ریشه دوانده است. پس عدم توجه به تاریخ جهانی و محدودیت‌های موجود در محتوای درسی، به ناکامی در تدریس تاریخ و شکل‌گیری هویت ملی منجر شده است.

برای بهبود تدریس تاریخ در مدارس، پیشنهادهایی از سوی معلمان و اساتید تاریخ ارائه شده است که به دو بخش اصلاح نگرش تاریخی و اصلاح ساختار آموزش تاریخ معطوف می‌شود. یکی از راهبردها تغییر نگرش در تدریس تاریخ و تأکید بر حقیقت‌جویی و بی‌طرفی است. همچنین، توجه به تاریخ صلح و شخصیت‌های خدمتگزار به بشریت می‌تواند به تقویت حس همکاری و همزیستی در نسل جدید کمک کند. در این راستا، استفاده از فناوری‌های آموزشی مانند فیلم‌های استریپ و برگزاری بازدیدهای علمی از موزه‌ها به‌عنوان روش‌های مؤثر در تدریس تاریخ پیشنهاد شده است. همچنین، تأکید بر قهرمانان واقعی تاریخ و ایجاد حس کنجکاوی در دانش‌آموزان به‌عنوان راهکارهایی برای بهبود تدریس تاریخ مطرح شده است. این رویکردها نه تنها افق دید دانش‌آموزان را گسترش می‌دهد، بلکه آن‌ها را برای مواجهه با چالش‌های اجتماعی و سیاسی آماده می‌سازد.

جدول ۳. خلاصه‌ای از یافته‌های تحقیق

چالش‌ها	توضیحات
وضعیت نامناسب تدریس تاریخ و جغرافیا	رضوانی به این موضوع اشاره کرده که تدریس تاریخ و جغرافیا در دبیرستان‌ها نامناسب است
عدم توجه به فلسفه تاریخ	یاستانی یاریزی بر اهمیت فلسفه تاریخ و تأثیر آن بر خط‌مشی‌های سیاسی تأکید می‌کند
غفلت از تاریخ	این غفلت منجر به عدم شناخت صحیح از هویت ملی و تاریخی شده است
کمبود برنامه‌ریزی	یاستانی یاریزی به کمبود برنامه‌ریزی و غفلت در تدوین محتوای درسی اشاره می‌کند
بی‌توجهی به درس تاریخ	درس تاریخ تنها یک نمره دارد و این امر باعث بی‌توجهی به این درس مهم شده است
عدم تخصص معلمان تاریخ	معلمان به دلیل عدم تخصص و کمبود منابع آموزشی قادر به تدریس مؤثر نیستند
خستگی و بی‌علاقگی دانش‌آموزان	عدم جذابیت درس تاریخ باعث خستگی و بی‌علاقگی دانش‌آموزان به این درس می‌شود
نگرش منفی به تاریخ	سلیم و غروی به این نکته اشاره می‌کنند که تاریخ به‌عنوان یک درس خسته‌کننده و بی‌قایده تلقی می‌شود
عدم توجه به تاریخ جهانی	محدودیت‌های موجود در محتوای درسی به ناکامی در تدریس تاریخ و شکل‌گیری هویت ملی منجر شده است
پیشنهادهای	توضیحات
تغییر نگرش در تدریس تاریخ	تأکید بر حقیقت‌جویی و بی‌طرفی در تدریس تاریخ
توجه به تاریخ صلح	تأکید بر شخصیت‌های خدمتگزار به یسیرت برای تقویت حس همکاری و همزیستی در نسل جدید
استفاده از فناوری‌های آموزشی	پیشنهاد استفاده از فیلم‌های استریپ و برگزاری بازدیدهای علمی از موزه‌ها به‌عنوان روش‌های مؤثر
تأکید بر قهرمانان واقعی تاریخ	ایجاد حس کنجکاوی در دانش‌آموزان به‌عنوان راهکارهایی برای پهبود تدریس تاریخ
گسترش افق دید دانش‌آموزان	این رویکردها دانش‌آموزان را برای مواجهه با چالش‌های اجتماعی و سیاسی آماده می‌سازد

نتیجه‌گیری

بررسی وضعیت تدریس تاریخ در مدارس ایران طی سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۵۷ نشان می‌دهد که آموزش تاریخ در این دوره با مجموعه‌ای از چالش‌های ساختاری، محتوایی و نگرشی روبه‌رو بوده است. مهم‌ترین چالش‌ها شامل ضعف در تربیت معلمان متخصص، عدم جذابیت کتاب‌های درسی، ناکارآمدی روش‌های تدریس، بی‌ثباتی سیاست‌های آموزشی و غفلت از نقش حیاتی تاریخ در شکل‌دهی به هویت ملی و درک تاریخی دانش‌آموزان است. از دیدگاه نویسندگان نشریات آن زمان، تدریس تاریخ نه‌تنها ابزاری برای انتقال دانش گذشته بلکه بستری برای پرورش قوه تفکر، حس انتقاد، شناخت اجتماعی و درک مفاهیم اخلاقی مانند عدالت، صلح و هم‌زیستی بود؛ اما این ظرفیت‌ها به دلیل غلبه روش‌های حافظه‌محور، رویکردهای سیاست‌زده

و غیرفراگیر در عمل محقق نشد. باوجود تلاش‌های پراکنده و تأکید بر نوآوری‌هایی همچون استفاده از وسایل سمعی و بصری، موزه‌ها، فیلم‌های آموزشی و روش‌های فعال تدریس، آموزش تاریخ همچنان درگیر نگاه‌های سنتی و محدودکننده باقی ماند. درنتیجه، تاریخ به‌عنوان یک درس جانبی تلقی شد و از جایگاه کلیدی خود در نظام آموزشی دور افتاد.

پیشنهادهای ارائه‌شده برای بهبود آموزش تاریخ در مدارس، شامل بازنگری در نگرش به تاریخ با تأکید بر آموزش تفکر انتقادی و بی‌طرفی در تحلیل وقایع، توانمندسازی معلمان از طریق آموزش‌های تخصصی و ارتقای جایگاه حرفه‌ای آنان، اصلاح محتوای کتاب‌های درسی با تنوع موضوعی و پیوند منطقی میان رخدادها، بهره‌گیری از روش‌های نوین آموزشی مانند فناوری‌های دیجیتال و فعالیت‌های میدانی، ترویج الگوهای اخلاقی و انسانی فراتر از مرزهای ملی و توجه به تاریخ صلح و زندگی روزمره برای افزایش جذابیت و عمق آموزش تاریخی است.

نتایج نشان می‌دهد که ناکامی تدریس تاریخ در مدارس ایران در دوره پهلوی دوم نه‌تنها به مشکلات آموزشی محدود نمی‌شود، بلکه ریشه‌های عمیق‌تری در ساختار فرهنگی و اجتماعی جامعه دارد. عدم توجه به فلسفه تاریخ و غفلت از اهمیت آن در شکل‌گیری هویت ملی، به‌نوعی نشان‌دهنده ناتوانی نظام آموزشی در پاسخ به نیازهای فرهنگی و اجتماعی دانش‌آموزان است. این وضعیت، به‌ویژه در شرایطی که تاریخ به‌عنوان ابزاری برای انتقال ارزش‌ها و هویت ملی عمل می‌کند، می‌تواند پیامدهای جدی برای نسل‌های آینده داشته باشد. همچنین، پیشنهادهای مطرح‌شده در نشریات، اگرچه می‌توانند به بهبود وضعیت کمک کنند، اما نیاز به یک رویکرد جامع و سامان‌مند دارند که شامل آموزش معلمان، بازنگری در محتوای درسی و ایجاد فضایی برای بحث و تبادل نظر در مورد تاریخ باشد. در واقع تحلیل مجلات نشان داد که از زمان پهلوی نیز مشکلات آموزش تاریخ وجود داشته، به آن پرداخته شده ولی از آن زمان تا به الان هم مشکلات این حوزه برطرف نشده که خود موضوع مهمی است؛ زیرا در بازه زمانی بیش از چند دهه حکومت پهلوی، ما با این مسائل روبرو بوده‌ایم؛ اما هنوز هم ناتوان در تدریس تاریخ هستیم. در این میان و بر اساس پیشنهادهای مجلات و اساتید تاریخ گذر از تاریخ سنتی و استفاده از تکنولوژی در آموزش تاریخ و تعلیم معلمان توانا بهترین گزینه (موقتی) هستند که می‌تولند تدریس تاریخ را زنده نگه دارد.

تشکر و قدردانی

از تمام افرادی که به هر نحو در انجام پژوهش یاری رسان بودند، تشکر می‌نماییم.

تعارض منافع

«هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است».

COPYRIGHTS

©2021 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

References

- Adib Tousi, Mohammad Amin (1972). Were the Arsacid Kings of Achaemenid Descent?, Vahid, No. 108. [In Persian]
- Akbari, Mohammad Ali. (2012). "The Nation-Building Project of the First Pahlavi Era in History Educational Texts", Iranian Scientific and Research Journal of History, 5, 2, 33-60. [In Persian]
- Anonymous Author (1972). History Lesson, Negin, Issue 93. [In Persian]
- Anonymous Author (1972). Congresses of History and the Persian Language, Historical Studies, Issue 41. [In Persian]
- Anonymous Author (1970). Congresses of Language and History, Historical Studies, Issue 28. [In Persian]
- Anonymous Author (1966). Text of the Statements of His Imperial Majesty Aryamehr at the Opening of the World Congress of Iranologists, Historical Studies, Issue 3. [In Persian]
- Anonymous Author (1975). Congresses of Iranology, Historical Studies, Issue 58. [In Persian]
- Anonymous Author (1950). Education: The Issue of Heredity, Faculty of Literature and Humanities, University of Tabriz, Issues 19 and 20. [In Persian]
- Anonymous Author (1965). World Congress on the Fight Against Illiteracy in Tehran, Vahid, Issue 22. [In Persian]
- Asefi, Asefeh (1976). Family Education, Maktab-e Ma'am, No. 77. [In Persian]
- Asefi, Asefeh (1976). Advocacy for New Education and Training (Unity and Diversity in New Education and Training), Maktab-e Ma'am, No. 81. [In Persian]

- Asefi, Asefeh (1976). Advocacy for New Education and Training: How Active Education and Training is Conducted, Maktab-e Ma'am, No. 82. [In Persian]
- Askarani, Mohammad Reza, Maqsd Ali Sadeghi, Yahya Kalantari, Hosseini Nasab, and Seyyed Davood (2009). The Process of Teaching History in the Iranian Education System, Doctoral Dissertation, University of Tabriz. [In Persian]
- Ahmadzadeh Khaniyani, Neda, Mohammad Shourmij, and Zahra Ghanbari Malek (2022). An Examination of the Status of History Education in the Second Pahlavi Period (1941 to 1979), Master's Thesis, Payame Noor University. [In Persian]
- Akbari, Mohammad Ali (2019). Government and Culture in Iran (1925-1978), Tehran: Iran Newspaper Publishing Institute. [In Persian]
- Amiri, Hassan and Eisa Ebrahimzadeh (2010). Depicting Iranian Identity in the Textbooks of Persian Literature and History at the Secondary Level in Iran from 1941 to 1965, Master's Thesis, Shahid Beheshti University. [In Persian]
- Bastani Parizi, Mohammad Ebrahim (1968). History and the Congress of History, Yaghma, 21st year, No. 7 (consecutive 243). [In Persian]
- Bastani Parizi, Mohammad Ebrahim (1973). The Impact of History on Character Development (Several Unknown Figures in Iranian History - The Creation of All Seedlings of God's Garden), Art and People, No. 134. [In Persian]
- Chengai, M. (2025). A look at the status of history education in schools. Research in History Education, 1(3), 83-100. [In Persian]
- Daneshvar, Mohammad Ali (1953). UNESCO, Faculty of Literature and Humanities, University of Tabriz, 1953, No. 27. [In Persian]
- Farzan, Seyyed Mohammad Nazari (1953). Textbooks, Yaghma, 5th year, No. 8 (consecutive 53). [In Persian]
- Foroughi, Mohammad Ali (1974). National Education, Yaghma, 27th year, No. 12 (consecutive 318). [In Persian]
- Ghoravi, Mehdi (1968). Teaching History with the Help of Film Strips and Slides, Education (Teaching and Training), 38th year - No. 7 and 8. [In Persian]
- Ghoravi, Mehdi (1964). The History Lesson, Education (Teaching and Training), 34th year, No. 10. [In Persian]
- Golshan, Hossein Ali (1952). Education and Teaching, Islamic Education, Issue 2. [In Persian]
- Ganjii, Mohammad Hassan (1952). The Real Concept of Race, Mehr, Volume 8, Issue 12. [In Persian]
- Hekmat, Ali Asghar (1973). Teaching History, Gohar, No. 6. [In Persian]

- Hekmat, Ali Asghar (1964). A New Style in Teaching History, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, 11th year, No. 3 and 4 (consecutive 43 and 44). [In Persian]
- Homayounpour, Parviz (1973). Technology in the Service of Education in the Third World, Culture and Life, Issue 11 (Special Technology). [In Persian]
- Kazemi Zarumi and Colleagues (2013). "Identity Policy in Official Education in Iran: Content Analysis of Social Science Textbooks in the Second Pahlavi Period," Master's Thesis, University of Tehran. [In Persian]
- Karimi, Amir. (2021). An analysis of articles on history education in Iranian education and training (a review study). Research in History Education, 2(4), 68-95. [In Persian]
- Karimi, Amir, Abbas Ghadimi Qidari, and Mohammad Selmasi Zadeh (2024). A Comparative Study of the Functions of History Education in Nazi Germany (1933-1945) and Iran during the Reza Shah Pahlavi Period (1925-1941), Master's Thesis, University of Tabriz. [In Persian]
- Karimi, Bahman (1976). Anthropology and Racial Studies in Iran, Gohar, August 1976, No. 41. [In Persian]
- Karimi, A. (2024). Representation of History Education in the Supreme Council of Education and Culture (1301-1320 A.H.): Foundation Period to Evolution. Journal for the History of Science, 22(1), 87-132. doi: 10.22059/jihs.2024.383414.371805 [In Persian]
- Kianpour, Gholamreza (1970). Education and National Growth, Yaghma, Volume 23, Issue 10 (Sequential 268).
- Khosrovanian, Hamid Reza and Eisa Ebrahimzadeh (2008). Depicting National (Iranian) Identity in Secondary History Textbooks from 1964 to 2006, Master's Thesis, Shahid Beheshti University. [In Persian]
- Mosafi, Abolfazl (1956). History Lesson... , Paykar, Issue 5. [In Persian]
- Montazemi, Behrouz (1973). Technology Transfer to the Third World, Culture and Life, Issue 11 (Special Technology). [In Persian]
- Mir-Motahari, Hoshang (1965). Education and Literature, Vahid, Issue 16. [In Persian]
- Nourai, Fereshteh (1975). Teaching American History in Iran, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Volume 22, Issues 3 and 4 (Sequential 91 and 92). [In Persian]
- Sabzi, Abolghasem (2015). Abbas Sarfarazi and Mohammad Ali Alizadeh, Pathology of History Education in Elementary and High Schools from Dar al-Funun to the Second Pahlavi Period, Master's Thesis, Ferdowsi University of Mashhad. [In Persian]
- Rezvani, Mohammad Ismail. The Teaching of History and Geography in Elementary and High Schools: What Benefit Does Education (Teaching and Training) Have? Farvardin 1963, 33rd year - No. 2. [In Persian]

- Salim, Gholamreza (1966). A Few Words About the History Lesson, Education (Teaching and Training), 36th year, No. 3 (66-76). [In Persian]
- Soleimani, Hamed, Hadi Vakili, and Abbas Sarfarazi (2021). The Impacts of the White Revolution on Educational Texts during the Pahlavi Period, Master's Thesis, Ferdowsi University of Mashhad. [In Persian]
- Samai Yazdi, Nasrin Sadat, Nematollah Ahmadasab, and Abbasgholi Ghafari Fard (2011). The Course of Educational Developments in Iran during the Second Pahlavi Period, Master's Thesis, Islamic Azad University. [In Persian]
- Tarafdari, Mohammad Ali (2018). Nationalism in Historiography and the Formation of Modern National Identity in Iran, Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Yaghmaei, Habib (1955). Education, Yaghma, Volume 8, Issue 9 (Sequential 89). [In Persian]
- Yaghmaei, Habib (1956). Textbooks, Yaghma, Volume 9, Issue 8 (Sequential 100). [In Persian]
- Yar Shater (1951). Report of the UNESCO Conference on Promoting International Understanding through the Teaching and Writing of History, Education (Teaching and Training), Volume 25, Issues 6 and 7. [In Persian]

